

International Center for Economic Growth
Európai Központ

Vélemény Nr. 23

1118 Budapest, Dayka Gábor utca 6/B

Tel: (1) 248-1160 E-mail: office@icegec.hu Honlap: www.icegec.org

International Center for Economic Growth
Európai Központ

ICEG VÉLEMÉNY XXIII

Pellényi Gábor:
A magyar gazdaság versenyképessége nemzetközi
versenyképességi jelentések tükrében

2005. December

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Bevezetés</i>	<u>4</u>
<i>1. Az OECD Understanding economic growth című kiadványa</i>	<u>6</u>
<i>2. Az Európai Unió versenyképességi jelentései</i>	<u>12</u>
<i>3. A Kok-jelentés</i>	<u>17</u>
<i>4. A Sapir jelentés</i>	<u>21</u>
<i>5. Versenyképesség a Világgazdasági Fórum (WEF) megközelítésében</i>	<u>24</u>
<i>6. A „Making Offshore Decisions: A. T. Kearney’s 2004 Offshore Location Attractiveness Index” című kiadvány megállapításai</i>	<u>29</u>
<i>Összefoglalás</i>	<u>32</u>

BEVEZETÉS¹

A „versenyképesség” ma talán a legfontosabb hívószó országok, gazdaságok nemzetközi megítélésében. A nemzetközi intézmények és szervezetek egytől egyik a gazdasági növekedést tekintik az elsődleges követendő célnak, amely választ adhat számos társadalmi problémára (például a szegénységre és egyenlőtlenségre, a munkanélküliségre) is. Az Európai Unió lisszaboni stratégiájának központi kérdése az EU világszintű versenyképességének javítása, hogy Európa a világ fejlődésének élvonalában maradjon. A vállalati szféra számára tevékenységeik nemzetközivé válása miatt egyre fontosabb annak ismerete, hogy milyenek az egyes országok (és bennük saját maguk) növekedési kilátásai, illetve mennyire befektetőbarát üzleti környezettel fogadják a külföldi vállalatokat. Változatos szempontok alapján tehát nagy számú szereplő érdeklődik országok versenyképessége iránt.

Magyarországot sem kerüli el ez a versenyképességi láz: ha másért nem is, EU-tagságunk következtében a lisszaboni stratégia hazánkra is vonatkozik, célokat és feladatokat állapít meg. Ezen túl kis, nyitott gazdaság lévén Magyarország fejlődése szempontjából kulcsfontosságú az itthon előállított termékek és szolgáltatások versenyképessége a külföldi piacokon. A külkereskedelmi versenyképéségen túl aktuális kérdés Magyarország tökevonzó képessége: mennyi működőtőkét képes az ország magához vonzani és ez miként segíti elő a gazdaság fejlődését? Végül különös aktualitást ad a versenyképesség problémakörének a második Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) kidolgozása is. Mint ismeretes, az NFT az Európai Unió előírásainak megfelelően minden tagállam által kötelezően elkészítendő dokumentum, amely az EU költségvetési periódusainak megfelelő időszakokra megállapítja a tagországok fő gazdaságpolitikai és társadalmi prioritásait, és hozzárendeli ezekhez az Európai Unió különböző pénzügyi alapjaiból érkező támogatási lehetőségeket. Magyarország mint Nyugat-Európához gazdaságilag felzárkózó ország számára az NFT kidolgozása jó alkalom arra, hogy a közgazdász szakma, a gazdaságpolitikai döntéshozók és a szélesebb közvélemény elgondolkodjon a magyar gazdaság nemzetközi pozícióján, versenyképessége javításán és fejlődési lehetőségeinek bővítésén, a gazdaságpolitika mozgásterén és lehetséges eszközrendszerén.

Nemzetközi versenyképességi kutatások a szerteágazó igényeknek megfelelően mind gazdaságpolitikai, mind üzleti szempontok alapján történtek. Általános jellemzőjük, hogy alapvetően a gazdasági fejlődés kínálati oldali tényezőit vizsgálják, amelyek a gazdaságok hosszabb távú fejlődési potenciálját határozzák meg. A kutatások egyik része elméletibb irányultságú: ezek statisztikai és ökonometriai vizsgálatokra alapozott következtetéseket fogalmaznak meg, melyeket igyekeznek összhangba hozni a közgazdaságtan elméleti megállapításaival. Ezen kívül sikertörténetek (vagy éppen látványos kudarcok) igyekeznek példákat mutatni „jó” (a gazdasági növekedés szempontjából kedvezőnek talált) gazdaságpolitikákra. A kutatások másik része alapvetően az üzleti szféra döntéshozói számára készült. E tanulmányok egységes szempontrendszer alapján „osztályozzák” az egyes országokat, majd valamilyen súlyozás segítségével összesítik e szempontokat, ezáltal a vizsgált országokat egyetlen versenyképességi rangsorban helyezik el. Az egységes végső mutató mellett az ezt alkotó részmutatók érdekes információkkal szolgálhatnak az egyes országok relatív előnyeiről-hátrányairól.

¹ A tanulmány az ICEG Európai Központ által a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (GKM) számára kialakított versenyképességi koncepció keretében készített elemzés szerkesztett változata.

Természetesen egyik megközelítés sem problémamentes. Még a legkifinomultabb ökonometriai elemzések sem problémamentesek statisztikai szempontból: viszonylag kevés a vizsgálható ország, a mért mutatószámok pontatlanok vagy torzok lehetnek, és gyakran a különböző tényezők közti oksági kapcsolat sem egyértelmű. Az egyszerűbb, rangsorolások technika pedig önkényes a szempontok kiválasztása, mérése és súlyozása terén. Ráadásul az oksági kapcsolatok e megközelítésben rejtve maradnak, és a rangsor csak ordinális skálát eredményez. Minden problémájuk ellenére e versenyképességi jelentések sok érdekes és hasznosítható információt tartalmaznak, és több elemzés „összeolvasásával” meglehetősen konzisztens kép alakul ki az egyes gazdaságok nemzetközi helyzetéről, erősségeiről és gyengéiről.

E tanulmány hat jelentős versenyképességi elemzésen keresztül értékeli a magyar gazdaság versenyképességét; ezek: az OECD Understanding economic growth című kiadványa, az Európai Unió különböző versenyképességi elemzései (éves versenyképességi jelentések, Kok- és Sapir-jelentés), a World Economic Forum versenyképességi indexe és az A.T. Kearney tanácsadó cég Offshore location attractiveness index mutatója. Röviden ismerteti az egyes elemzések módszertanát és fő megállapításait, valamint a Magyarország számára levonható fő tanulságokat. Összefoglalásként a magyar gazdaság versenyképességéről kapott általános kép kerül ismertetésre, és megfogalmazásra kerülnek az e tanulmányokból leszűrhető gazdaságpolitikai ajánlások.

1. AZ OECD UNDERSTANDING ECONOMIC GROWTH CÍMŰ KIADVÁNYA

A TANULMÁNY CÉLJA, MÓDSZERE

Az OECD 164 oldalas kiadványa átfogó képet igyekszik nyújtani arról, hogy milyen tényezők magyarázzák az egyes országok gazdasági növekedését. Ennek indokát az adta, hogy az 1990-es évek óta az egyes OECD országok igen eltérő növekedési teljesítményt tudtak felmutatni, amely bővebb magyarázatra szorult. Különös figyelmet kapott az információs technológiák terjedése, ezek gazdasági növekedésre gyakorolt hatása.

A tanulmány OECD (és részben nem-OECD) országok gazdasági adatainak alapos statisztikai és ökonometriai elemzését végzi el. A neoklasszikus növekedési elmélet keretein belül vizsgálják az egyes fontosnak vélt, és valamilyen módon számszerűsített tényezők hozzájárulását a gazdasági növekedés mutatóihoz.² E megközelítés szerint a gazdaság növekedése a felhasznált erőforrások (elsősorban munkaerő, tőke) mennyiségével, az alkalmazott technológiával, valamint a termelékenységgel (az erőforrások felhasználásának hatékonyságával) magyarázható. Mivel az erőforrások mennyisége korlátozott, a technológia pedig bizonyos mértékig adott, ezért a termelékenység alakulása kiemelt szerepet kap a gyakorlatban és a vizsgálódásokban is.

A növekedés tényezőit három szinten határozzák meg: makro (nemzetgazdasági), ágazati, és vállalati léptékben. Mindhárom esetben külön figyelmet szentelnek az információs technológia (IT) szerepének. A tanulmány egyes országok elemzésével nem foglalkozik, ezért Magyarország helyzetére vonatkozó megállapítások közvetlenül nem tehetők.

A NÖVEKEDÉS NEMZETGAZDASÁGI SZINTŰ TÉNYEZŐI

Oktatás

Az oktatás egyfelől a munkaerő minőségének javításán, másfelől az innovációkon keresztül járul hozzá a gazdasági növekedéshez (utóbbi különösen a felsőoktatásra vonatkozik). Ráadásul a képzettebb munkaerő alkalmazkodóképessége is jobb, ezért a változó munkapiaci igényeknek is jobban képesek megfelelni.

Innováció

Az innovációk javítják a munkaerő és a felhasznált tőkejavak termelékenységét. Azok az országok, amelyek az 1990-es években az átlagnál gyorsabban növekedtek, egyszerre növelték foglalkoztatottságukat, fokozták beruházásaikat, és javították termelékenységüket. Az innováció mérhető többek közt a bejegyzett szabadalmak számával, vagy a kutatás-fejlesztési (K+F) kiadások nagyságával. Nincs egyetértés arról, hogy az üzleti (magán) és állami K+F kiadások egymás kiegészítői vagy helyettesítői. A kutatások eredményei általában arra mutatnak rá, hogy az üzleti K+F járul hozzá közvetlenül a növekedéshez, míg az állami kiadások hatása közvetett. Ennek oka az állami kutatások alap kutatás jellege, valamint az ebből fakadó pozitív tovagűrűző hatások időigénye, áttételes volta.

Szabályozás

² E növekedési elméletek egy összefoglalóját adja: Barro, Robert J. és Sala-i-Martin, Xavier [1995]: *Economic growth*. McGraw-Hill, New York.

Az egyes piacok szabályozása hatással lehet bizonyos erőteljesen regulált ágazatok (szállítás, távközlés, energia és egyéb közszolgáltatások) teljesítményére, elsősorban a beruházások bővülésén keresztül. A szabályozói reformok, piacnyitások általában jelentős pozitív hatással voltak ezen ágazatok teljesítményére. Különösen a piacra lépés megkönnyítése vonzott új magánberuházásokat e szektorokba. Az állami szolgáltató vállalatok privatizációja ellenben nem hozott ilyen egyértelmű eredményt.

Makrogazdasági feltételek

A stabil és alacsony infláció kedvező a beruházások szempontjából, mert kiszámíthatóbb gazdasági környezetet eredményez, az árak pontosabban közvetítik a piaci információkat, és a mérsékeltebb kamatok miatt rövidülhet a beruházások megtérülési ideje. Az infláció és a növekedés kapcsolata nem lineáris: a magas inflációnak bizonyosan káros növekedési hatásai vannak, ám az árstabilitás (legfeljebb 2-3%-os infláció) környékén már nem feltétlenül jelentkeznek további növekedési előnyök.

A költségvetési politika három csatornán keresztül befolyásolja a gazdaság növekedését. (1) A költségvetés méretén keresztül: általában a terjedelmesebb költségvetés (és a nagyobb deficit) kedvezőtlen a növekedés számára. (2) Az adók és a kiadások szerkezete szintén befolyásolja a növekedési lehetőségeket. A torzító adók (jövedelemadók) ronthatják a gazdálkodók ösztönzését; a kiadási oldalon bizonyos közszolgáltatások nyújtása (oktatás, infrastruktúra, K+F) egy bizonyos határig igen kedvező lehet. A határt az jelenti, amikor az ehhez szükséges adóbevételek már túl nagy többletterhet rónának a gazdaságra. (3) A költségvetés hatásai közvetlenek és közvetettek is lehetnek, az említett három terület (oktatás, infrastruktúra, K+F) mind elsősorban közvetetten járul hozzá a gazdaság növekedési képességéhez.

A nemzetközi kereskedelem a legtöbb ország számára mára adottság. Ám ha a külkereskedelem mértékét a világpiacon való kitettségként értelmezzük, akkor ez a nemzetközi verseny nyomását jelzi. Az OECD országokban az elmúlt évtizedekben nőtt a kereskedelmi kitettség, ami fokozódó versenyt és a legkorszerűbb technológiák gyorsabb átvételét is magával vonta.

Pénzügyi rendszer

A pénzügyi rendszer azzal segíti elő a gazdaság növekedését, hogy mozgósítja a megtakarításokat, lehetővé teszi a befektetések diverzifikálását (ezzel a kockázatok csökkentését), hatékonyabban gyűjti össze és dolgozza fel a beruházási lehetőségekkel kapcsolatos információkat, végül figyelmesebben nyomon követi a beruházásokat. Ezáltal a fejlett pénzügyi rendszer a gazdasági növekedés húzóereje lehet.

A NÖVEKEDÉS ÁGAZATI TÉNYEZŐI

A termelékenység ágazati alakulása három részre bontható:

- a termelékenység változása az egyes ágazatokon belül,
- a felhasznált erőforrások (pl. munka, tőke) átcsoportosítása a szektorok között,
- a gyorsan növekvő ágazatok erőforrás-felhasználásának relatív változása a lassan növekvőkhöz képest.

A számítások szerint az ágazatokon belüli termelékenység-bővülés hatása a legfontosabb tényező. Tapasztalatok szerint az alacsony technológiai színvonalú ágazatokban erőteljes és gyors technológiai felzárkózás figyelhető meg; a magas technológiai szintű szektorok közül ott gyors felzárkózás, ahol nagy az ágazat koncentrációja, ellenben kis koncentráció mellett nem mutatható ki felzárkózás. A K+F növekedésre gyakorolt hatása szintén a koncentrált iparágakban erősebb, míg a több szereplős szektorokban gyengébb. Ennek oka, hogy az előbbi esetben a piaci pozíciók védettebbek, ezért egy-egy vállalat tartós technológiai előnyre tehet szert; az utóbbi esetben viszont a több vetélytárs miatt a technikai fölény rövid életű, ezért a vállalatok inkább termékeik differenciálásával (a vetélytárstól való megkülönböztetésével) versenyeznek.

A kutatások alapján a termékek piacán érvényesülő erősebb verseny pozitívan hat a növekedésre. Ha az állami piacsabályozás korlátozza a versenyt, akkor az a növekedésre is negatívan hathat. Még ennél is fontosabb, közvetett hatás, hogy erőteljesebb szabályozás mellett jellemzően lassabban zajlik a már létező technológiák átvétele. A munkapiaci reguláció – különösen a felvétel és elbocsátás korlátozásai, valamint a béralku-mechanizmusok működése – szintén negatívan hathat az ágazati termelékenység és növekedés alakulására.

A K+F kiadások pozitív kapcsolatban állnak a vállalat méretével (a nagyobbak többet költenek K+F-re), a külkereskedelmi nyitottsággal (ez jelezheti a nemzetközi technológia-átvételek hatékonyságát), a szellemi tulajdonjogok védelmével, másfelől negatív kapcsolatban állnak a K+F állami szabályozásának fokával, a nem vámjellegű kereskedelmi korlátokkal (ezek gátolják a technológia nemzetközi terjedését), továbbá a foglalkoztatással kapcsolatos szabályozás mértékével. Ez utóbbi különösen az alacsony technológiai színvonalú ágazatokban érvényesül, ahol az innováció a foglalkoztatás csökkenéséhez vezetne, de ezt a szabályozás akadályozná.

A NÖVEKEDÉS VÁLLALATI SZINTŰ TÉNYEZŐI

Egy-egy ágazat vállalatainak termelékenységét három tényező befolyásolja:

- a működő vállalatok termelékenységének változása,
- a nagy termelékenységű cégek piaci részesedésének növekedése,
- új, hatékonyabb vállalatok megjelenése, amelyek felváltják a régi, kevésbé hatékony cégeket.

A munkaerő termelékenységét tekintve a vállalaton belüli termelékenység-javulás volt a legjelentősebb tényező; az IT-t gyártó vagy intenzíven használó szektorokban az új szereplők piacra lépése is jelentős volt. A termelési tényezők összesített termelékenységét tekintve még mindig a vállalaton belüli folyamatok a döntőek, de a másik két faktor jelentősége is nagyobb.

Pozitív kapcsolat van a piacra belépő vállalatok aránya és a munkaerő termelékenysége között, mert a belépők intenzív versenyre kényszerítik a már piacon lévőket. Másfelől azokban az ágazatokban, ahol nagyobb az átlagos termelékenység, ott ennek szóródása is magasabb: a jó átlagos teljesítmény jellemzően néhány kiemelkedő vállalatnak köszönhető.

AZ INFORMÁCIÓS TECHNOLÓGIÁK SZEREPE

Nemzetgazdasági szinten

A legtöbb adat az IT szerepéről makroszinten áll rendelkezésre, nemzetközi összehasonlítások is főleg e szinten tehetők. Az 1990-es évektől az egyes országok eltérő mértékben részesültek az IT növekedési hatásaiból. Fontos módszertani kérdés az IT termékek (számítógépek, szoftverek, stb.) árindexeinek meghatározása e cikkek gyors minőségi változásainak következtében. Egyes országok – pl. USA, Franciaország – olyan (ún. hedonikus) árindexeket alkalmaznak, amelyek azonos körülmények közt is számszerűleg nagyobb növekedést jeleznek.³ Az utóbbi évek világgazdasági lassulása nem érintette az IT növekedési hatásait; az előrelátható jövőben e technológiák fejlődése folytatódni fog, és ez az IT beruházások folytatását, a termelékenység további bővülését eredményezheti.

Ágazati szinten

Az IT szektor felbontható IT gyártó és IT felhasználó ágazatokra. Az IT gyártás csak néhány országban (Finnország, Írország, Japán, Dél-Korea, Svédország, USA) járult hozzá jelentősen a nemzetgazdasági szintű termelékenység bővüléséhez. A hardvergyártás egyfelől rendkívül tőkeigényes, másfelől kevés, a gazdaság többi részére tovaryűrűző hatása van, és könnyen költöztethető, ráadásul csak kevés ország rendelkezik megfelelő adottságokkal, hogy sikerrel érvényesüljön e szektorban. Ezzel szemben az IT felhasználó ágazatok csak mérsékelten járultak hozzá eddig a növekedéshez. E jelenségnek módszertani, adatszerzési okai is lehetnek. Egyedül az USA (és részben Ausztrália) esetén mutatható ki jelentős termelékenység-javulás, elsősorban a pénzügyi szolgáltatások és a kiskereskedelem terén (főleg az internetes értékpapír-kereskedelem, illetve a Wal-mart és más áruházláncok tevékenységének köszönhetően).

Vállalati szinten

Az IT vállalati szinten többféle pozitív hatást is gyakorol a vállalatok teljesítményére. Az IT felhasználó cégek termelékenysége általában magasabb; alkalmazottaiknak átlagosan több fizetést adnak; versenyképességük javul, ami piaci részesedésük fokozódásához vezethet; végül fokozza a vállalat innovációs képességét. Kiemelt szerepet játszanak a számítógépes hálózatok, amelyek pozitív tovaryűrűző hatásokat fejtenek ki, javítják a kommunikációt, erősítik a vállalaton belüli folyamatok integráltságát, és lehetővé teszik egyes tevékenységek szervezeten kívülre szervezését (outsourcing).

Ám az IT önmagában nem garantálja a sikert, ráadásul ágazatonként eltérő mértékben jelentett előnyöket. Az IT használata az egyéni képességekkel kiegészíti egymást: az IT magasabban képzett munkaerőt igényel, és egyúttal csökkenti a vállalatok kevésbé képzett alkalmazottak iránti keresletét. Az IT sikeréhez szükség van a vállalat szervezeti reformjához is, amely többnyire az egyes alkalmazottak nagyobb felelősséggel, önállósággal való felruházását, valamint esetenként a menedzsment és az alkalmazottak „közelebb hozását” (a vállalati hierarchia „laposabbá” tételét) jelenti. A vállalatmérettől is függ az IT hatása: a kis és

³ E hedonikus árindexek ugyanis jobban figyelembe veszik a termékek minőségi változását, amely az informatikai termékek esetében rendkívül gyors: például egy öt éve illetve ma ugyanakkora összegért vásárolt számítógép teljesítménye között hatalmas a különbség. További módszertani kérdés, hogy a szoftverek készletnek vagy állóeszköznek minősülnek-e (az európai gyakorlat az előbbi, az amerikai az utóbbi szemléletet követi).

nagy cégek eltérő módon használják a hálózatokat. Gyakran a vállalatok tulajdonosváltása indítja be az IT alkalmazását; az is megfigyelhető, hogy a külföldi tulajdonú, illetve a nemzetközi versenynek kitett cégek intenzívebben alkalmazzák az IT-t. Végül az IT-vel kapcsolatos előnyök gyakran csak évekkal a bevezetésük után érvényesülnek.

KÖVETKEZTETÉSEK, TANULSÁGOK

A gazdasági növekedés nem vezethető vissza egy-két magyarázó tényezőre, hanem számos, egymással kölcsönhatásban is lévő faktor eredménye. Makroszinten a gazdaságpolitika sokat tehet a növekedéshez kedvező gazdasági környezet kialakításáért:

- oktatás fejlesztése, innováció támogatása,
- stabil makrogazdasági környezet megteremtése (alacsony infláció, hatékony és nem túlzott mértékű költségvetés),
- megfelelő szerkezetű költségvetési bevételek (nem torzító adók) és kiadások (infrastruktúra, oktatás, kutatás-fejlesztés),
- szabályozás reformja, közszolgáltatások liberalizációja,
- pénzügyi rendszer fejlődésének elősegítése.

Ágazati szinten elsősorban a szabályozás alakításával tehet az állam a növekedés serkentéséért, ebben a kutatás-fejlesztés kiemelt szerepet játszik:

- termékpiaci korlátok mérséklése,
- munkapiac rugalmasabbá tétele.

Vállalati szinten kevés információ áll rendelkezésre az állam szerepének növekedési hatásairól. A főbb állami eszközök a piacra lépés megkönnyítését célozhatják (pl. foglalkoztatás, termékpiac szabályozásának rugalmasabbá tétele, vállalkozói kedv fokozását célzó intézkedések).

Az IT szektor nemzetgazdasági szinten tartósan hozzájárul a gazdaságok növekedéséhez. Az IT termékek árindexeinek megfelelő mérési módja nagyban befolyásolja, hogy ez mennyire mutatható ki. Az IT termelő szektor csak néhány ország számára hozott jelentős növekedési hatásokat; ebbe az országcsoportba nehéz bekerülni. Az IT-t intenzíven használó ágazatok eddig csak az USA-ban járultak hozzá érzékelhetően a gazdasági növekedéshez, elsősorban a kiskereskedelem és a pénzügyi szolgáltatások terén. Az IT legjelentősebb hatásait az egyes vállalatok szinten fejtik ki. Az IT általában javítja a vállalatok versenyképességét, termelékenységét. Az állam intézkedéseivel elősegítheti e technológiák terjedését, amely a vállalatok széles körében pozitív növekedési hatásokat válthat ki. Ilyen intézkedés lehet például:

- IT infrastruktúra kiépítése illetve ennek támogatása,
- vállalati IT beruházások támogatása,
- munkaerő képzettségének javítása az IT hatékonyabb alkalmazása érdekében,

- rugalmas foglalkoztatási formák szabályozásának könnyebbé tétele.

2. AZ EURÓPAI UNIÓ VERSENYKÉPESSÉGI JELENTÉSEI

A European Competitiveness Report sorozat 2000 óta (a lisszaboni stratégia meghirdetése óta) évenként jelenik meg. Az egyes tanulmányok az uniós versenyképesség aktuális kérdéseit járják körül.

2000

A 2000. évi jelentés összhangban a lisszaboni stratégia kiinduló feltételezéseivel bemutatja azokat a tényezőket, amelyek a gyengülő uniós versenyképesség megállapításához vezettek. A versenyképesség kérdését az elemzés a foglalkoztatottság, termelékenység, növekedés háromszögében tárgyalja. Megállapításra kerül, hogy egy magas bérekkel rendelkező térség akkor tud versenyképes lenni a nemzetközi piacokon, ha tudásra építő ágazatokba koncentrálni kapacitásait. Külön kiemeli a jelentés a tudásalapú szolgáltatások jelentőségét, mint a világgazdaságban meghatározó és növekvő súllyal bíró szektorét. Kimutatásra kerül, hogy ennek az ágazatnak a fennálló világpiaci árviszonyok kedveznek, jelentős hozzáadott érték realizálható. Ugyanakkor azt is kimutatja az elemzés, hogy az Egyesült Államok jobban teljesít az EU-nál e szektorokban. Hangsúlyozza továbbá a jelentés az e-kereskedelem jelentős szerepét, kiépülésének és működésének lehetőségeit, akadályait.

2001

Az elemzés középpontjában az *ICT*-nek és az *innovációknak* a termelékenységhez és a növekedéshez való hozzájárulása áll. A Bizottság becslései szerint az Egyesült Államokhoz viszonyított lemaradás mintegy 2/3 részben tulajdonítható a munkaerő alacsonyabb kihasználtsági fokának, miközben a maradék egyharmadért felelős az alacsonyabb termelékenység. Az *ICT* szektor fejlődése jelentősen hozzájárulhat más gazdasági ágak fejlődéséhez is, ami kiemeli az egyéb szektorok közül. Az *ICT* szektor további sajátossága, hogy nem elsősorban az *ICT*-hez közvetlenül kapcsolódó termékek előállítását generálja a növekedést, hanem számos e javakat (erőforrásokat) felhasználó szektor is jelentős fejlesztéseket hajthat végre a felhasznált *ICT* termékek, technológiák alkalmazásával. Becslések szerint az USA-ban az *ICT* szektor mintegy 0,8-1%-kal járul hozzá a gazdasági növekedéshez, miközben az EU-ban ez az arány csupán 0,4-0,5%. A növekedésben tapasztalt különbségekből tehát mintegy 0,3-0,5% tulajdonítható az *ICT* szektorban meglévő különbségeknek. Az *ICT* szektor sikeres gazdasági integrációjához elengedhetetlenül szükségesek egyéb kormányzati intézkedések is. Ezek fő célja a technológiák elterjedését akadályozó tényezők kiküszöbölése: munkaerőpiaci feltételek megteremtése, az ágazat hatékony működésének feltételeit megteremteni (pl. távközlési piac liberalizációja). Az egységes piac létrejötté révén kisebb vállalkozások számára is megtérülő lehet a szükséges technológiai újdonságok bevezetése a méretgazdaságosság alapján.

A gazdasági növekedés modern elméletei kiemelt hangsúlyt helyeznek az *innovációkra*. Főbb meghatározó tényezői: gazdasági-társadalmi tudásbázis, intézményi feltételek, munkaerő kvalifikáltsága, gazdaság nyitottsága. A saját fejlesztéseken kívül számos innováció eredménye át is vehető más gazdaságoktól, akár közvetlenül, akár az innováció eredményét megtestesítő termék vagy külföldről érkező beruházás formájában. Az innovációkat meghatározó tényezők közé szokás sorolni az *ICT* szektor fejlettségét is. Természetesen hasonló összefüggés az innovációk és a K+F kiadások nagysága között is kimutatható.

2002

Humán tőke szerepe: Az Európai Unióban tapasztalható relatíve magas munkanélküliség előtérbe helyezi a képzettség terén megmutatkozó hiányosságokat. További problémát jelent az, hogy a szükséges mobilitás a humán tőke esetében nem áll fent. Utóbbi különösen azokban a szektorokban okoz gondot, ahol a hozzáadott érték magasabb. A jelenséget illusztrálják a német kormány annak érdekében tett törekvései (2002), hogy előmozdítsák a külföldi szakképzett munkaerő beáramlását a nemzetgazdaság csúcstechnológiai iparágába. A jól képzett munkaerő hiánya az új technológiák kiaknázásának lehetőségeit, és ezáltal a gazdaság növekedését veszélyezteti. Komoly munkapiaci egyensúlytalanságot mutat, hogy jelentős munkanélküliség mellett számos jól képzett munkaerőt igénylő álláshely betöltetlen. A felvázolt problémák kezelése fontos szerepet játszhat a munkapiacok hatékonyságának javításában, és így a fenntartható gazdasági növekedés elősegítésében. Az oktatás terén tapasztalható szerkezeti problémák szerepe kritikus az új technológiák meghonosodása és elterjedése szempontjából, ami nagymértékben befolyásolja a gazdaság jövőbeni lehetőségeit.

Szolgáltatási szektor: A szolgáltatások a modern gazdaságok legjelentősebb szektorát jelentik. A szolgáltatási szektor termelékenysége, versenyképessége meghatározó jelentőséggel bír a növekedés, a jólét vonatkozásában is. Számos szolgáltatás inputként az ipari termelésben is szerepet kap (üzleti szolgáltatások, kommunikációs szolgáltatások), emiatt az ipari szektor versenyképességére is kihatással van. Egyre több szolgáltatás kerül be a külkereskedelembé, ami növeli jelentőségüket az ország külkereskedelmi teljesítményét illetően is. Az Európai Unióban a foglalkoztatottságot tekintve a szolgáltatások aránya 69%, a GDP-hez viszonyítva 70%. Mindkét arány az elmúlt évtizedben folyamatosan növekedett. A tagállamok között a szolgáltatási szektor súlyát tekintve is vannak különbségek: a foglalkoztatottság alapján Portugáliában 56% az arány, szemben Hollandia 76%-os mutatójával. A hozzáadott érték esetében Írország 60%-os és Luxemburg 80%-os adata jelenti a két szélső értéket. A szolgáltatásoknak az Egyesült Államokban mért aránya Luxemburg kivételével az összes uniós tagállam mutatóját meghaladja.

Vállalati politika és versenypolitika szinergiája: Vállalati politika és versenypolitika komplementer elemei a modern gazdaságpolitikának. Optimális esetben a két politika egymást erősítve segíti elő a közös célt, a gazdaság fejlődését. A versenyfeltételeket biztosító szabályozási keret ösztönzi a vállalatokat hatékonyságuk javítására, ami lehetővé teszi számukra piaci pozícióik javítását. A vállalatok versenyképességének javítását célzó politika tovább javíthatja a verseny révén elért eredményeket. A politikák pozitív hatása nem kizárólag a vállalatokat érinti, hanem a gazdaság minden szereplőjét, beleértve a fogyasztókat is. A verseny csökkenti az árkülönbségeket, érvényesülése megakadályozza a források pazarló felhasználását és végeredményben maximalizálja a jólétet. Növeli az innovációk arányát, a termelőket a fogyasztói igények teljesebb kielégítésére ösztönzi és végeredményben pozitívan hat a gazdaság növekedésére.

Fenntartható ipari fejlődés: A természeti erőforrások és a környezet megóvásának összhangja a gazdasági és társadalmi fejlődéssel egyike az Európai Unió fő célkitűzéseinek, amelyet az Unió alapszerződése is tartalmaz. 2001-es göteborgi csúcstalálkozójukon az állam- és kormányfők elfogadták azt a stratégiát, amely a közösség fenntartható fejlődését három pillérre helyezi. A fejlődésnek a gazdasági növekedés, a társadalmi védelem és a környezeti minőség szerves összhangjára kell épülnie. A Tanács hangsúlyozta a gazdasági növekedés és az erőforrások felhasználásának különválasztását. Az erőforrások felhasználásának körébe tartozik a szennyező anyagok kibocsátása is. Amennyiben a gazdasági növekedés az erőforrások bővülő felhasználásával, a szennyezés növekedésével párhuzamosan valósul meg,

akkor nem beszélhetünk fenntartható fejlődésről, mivel a Föld a nem megújítható erőforrásokból véges készletekkel rendelkezik, és szennyező anyagokat felszívó kapacitása is véges. Az Európai Unió szakemberei egy fontos tendenciára hívják fel a figyelmet a környezeti Kuznets-görbe révén. A gazdasági fejlődés egy bizonyos küszöbértéke felett mérséklődhet a környezet terhelése, a jólét magasabb szintjén nagyobb a társadalmi kereslet a jó minőségű környezet iránt. A környezeti Kuznets-görbe szerint egy gazdaság reáljövedelmének növekedése első lépésben együtt jár a szennyezőanyagok kibocsátásának, valamint a nyersanyagok felhasználásának növekedésével. A jövedelem egy magasabb szintjén azonban a növekedési ütemek rendszerint mérséklődnek, sőt csökkenés is előfordulhat.

2003

A 2003-as jelentés továbbfejleszti az *ICT meghonosításához* kapcsolódó elméleti háttérrel. A vonatkozó fejezet témáját azok *a vállalatok szervezeti felépítésében szükséges változások* adják, amelyek lehetővé teszik az információs és kommunikációs technológiák sikeres meghonosodását. A probléma elsősorban a KKV szektorban merül fel, a Bizottság ajánlásai szerint a kormányzati intézkedéseknek elsősorban itt kell ösztönözniük e megoldások elterjedését. A humán tőke fejlődéséhez kapcsolódó pozitív externáliák miatt az oktatásban történő közvetlen állami szerepvállalás –a cégek saját képzéseit kiegészítve- indokolt lehet. Kulcskérdése a sikeres bekapcsolódásnak a vonatkozó infrastruktúra fejlettségi szintje is.

A *regionális konvergencia* számos pozitív jele ellenére továbbra is jelentős különbségek maradtak fenn. A regionális tényezők megfelelnek a nemzeti illetve integrációs szinten említett tényezőknek. A szomszédos vagy közeli régiók között is számos kölcsönhatás figyelhető meg. Általában jelentős hatása van annak, hogy az egyes gazdasági szereplők között milyen mély a kapcsolat mind fizikai (pl. infrastruktúra), mind gazdasági értelemben (pl. vállalatok-kutatóintézetek együttműködése). A kormányzati beavatkozásra vonatkozó ajánlások a fentiek alapján: a tudásbázis fejlesztése illetve a kapcsolatok kiépülésének ösztönzése intra- és interregiós szinten is. A régió versenyképes működése számos esetben eredményesen működő klaszterek kialakulásának függvénye. A egységes közös piac hozzájárulhat a térségek közötti kapcsolatok erősödéséhez, a verseny és az együttműködési lehetőségek bővüléséhez, a régiók fejlődéséhez.

Az EU 2004-es kibővülése: A bizottsági vizsgálat a termelékenységhez, a munkaerő költségéhez és a piaci részesedéshez kapcsolódó kérdéseket tekinti át. Megállapítható ennek alapján, hogy a csatlakozó gazdaságok felzárkózása a korábbi tagok szintjére folyamatban van. Veszélyt rejthet magában a régió gazdaságainak polarizálódása, amire szintén számos jel utal. A felzárkózási folyamat fontos szegmense a gazdasági struktúra átalakulása: a munkaintenzív, a humán tőke alacsony szintjét igénylő ágazatok helyét fokozatosan a technológia-intenzív, magas színvonalú és magas fajlagos hozzáadott értéket termelő iparágak veszik át. Magyarország, Észtország, Csehország és Szlovákia példáján figyelhető meg elsősorban az átalakulás. A gazdasági szerkezet alakulása, a munkára és természeti erőforrásokra építő ágazatok magas aránya aggodalomra ad okot Lettország és Litvánia esetében, de a későbbiek során csatlakozni kívánó Romániában és Bulgáriában is. További változások várhatóak a monetáris unióhoz való csatlakozáshoz szükséges felkészülés hatására, valamint az egységes piachoz történő formális csatlakozás is kiválthat további fejleményeket. Az integráció kedvező hatásai fokozottan érvényesülnek a keleti kibővülés előtti Európai Unióval határos régiók esetében. A bővítés várható hatásairól a következő két összefoglaló megállapítás tehető:

- A humán tőke terén rendelkezésre álló készletek hosszú távon komparatív előnyöket biztosíthatnak az új tagállamoknak a humán erőforrások intenzív felhasználására építő ágazatokban. Ennek eredményeként elsősorban az északi tagországok versenytársai lesznek az Európai Unióban.
- A külkereskedelmi statisztikák rövid távon az új tagállamok komparatív előnyeit a tőke- és munkaintenzív iparágakban mutatták ki. A közép- és kelet európai gazdaságok így rövid távon elsősorban az Unió déli országai (elsősorban Görögország és Portugália) számára jelentenek konkurenciát.
- Az eddigieken túl kiemelhető a hatások fokozott érvényesülése a földrajzilag az Unió új belső határaihoz közel eső régiók esetében. Az új tagországokkal a legszorosabb együttműködést Németország és Ausztria alakította ki.

2004

A 2004. évi versenyképességi jelentés fókuszában az *állami szerepvállalása*, a gazdaságpolitika a versenyképességi kihatásai állnak. Az állam gazdasági szerepvállalása (közkiadások/GDP) lényegesen magasabb az EU-ban mint a fő versenytársak (EU, Japán) esetében, bár e téren az unión belül is jelentős különbségek tapasztalhatók. Az eddig leírtak alapján indokolt az állami szerepvállalás elemzése a versenyképesség szempontjából kiemelt területnek számító K+F és innováció esetében. A tapasztalatok azt mutatták, hogy mind az innovációk adókon keresztüli ösztönzése, mind a közvetlen finanszírozása jelentős hatást gyakorol az üzleti szféra kutató-fejlesztő tevékenységére. Nem elsősorban a konkrét kutatás-fejlesztési tevékenységek esetében mutatkozik meg az állami szerepvállalás sikere, hanem a gazdasági szerkezetnek a K+F intenzív iparágak felé történő eltolódásában. A cégek kutatás-fejlesztési orientációja rendszerint egyéb kutatóintézetek munkáját is ösztönzi. Az egészségügyi szektorral jelentős gazdasági súlya miatt külön is foglalkozik a tanulmány. Számos tagországban a költségvetési szigor növekedésével összhangban az egészségügyi szektor racionalizálása is napirenden van. Az egészséghez kapcsolódó fontos társadalmi érdekek túlmutatnak a szimpla gazdasági szempontokon és alátámasztják a hatékony állami szerepvállalás szükségességét.

KÖVETKEZTETÉSEK, TANULSÁGOK

- Az ICT elterjedése és az innovációk a versenyképesség javításának fő mozgatórugói. Indokolt a vállalati szervezet átalakulásának ösztönzése is az ICT-k integrálására való képesség kialakítása érdekében.
- További lényeges szempont a humán tőke fejlesztése, a szolgáltatási szektor hatékony működése, valamint összhangban működő verseny- és vállalati politika.
- A kibővülés kapcsán felvetődik a csatlakozók polarizációjának veszélye. Magyarország a gazdasági szerkezetét tekintve a versenyképesebb csoporthoz tartozik. További változások várhatók az egységes piac hatásainak kiteljesedésétől, valamint az EMU csatlakozástól, az arra felkészítő politikától.
- Kína az Európai Unió versenyképességét elsősorban az új tagállamokon keresztül veszélyezteti. A kínai termelők a világpiacokon általában ezeknek a tagállamoknak a termelőivel versenyeznek.

3. A KOK-JELENTÉS

A Kok-jelentés néven ismert uniós dokumentum az Európai Bizottság által felkért, Wim Kok holland ex-miniszterelnök vezette bizottság beszámolója. A Kok-bizottság feladata a 2000-ben indult, 2010-ig tartó lisszaboni stratégia félidei (2005-ös) értékelésének előkészítése volt, az eddigi folyamatokról illetve a perspektívákról készítették összefoglaló jelentést.

A bizottság jelentése a stratégia eddigi (nem túl fényes) eredményeit elsősorban a koordináció, a szervezés hiányosságaiban látja. *Legfontosabb üzenete, hogy a kitűzött célokat minden érintettnek, minden tagállamnak végre kell hajtania, illetve, hogy minden lényeges célkitűzést végre kell hajtani.* Nem szabad válogatni a célok között, és lényeges szempont a tagállamok akcióinak összehangolása, az Unió koherens fejlődése is. Az eddigi uniós szintű sikertelenség fő oka, hogy a tagállamok csak néhány cél vonatkozásában értek el eredményeket, és ezek a célok tagállamonként különböznek. Így az eredmények nem tudtak uniós szinten összekapcsolódni.

Az uniós versenyképesség javulásának kulcsa a foglalkoztatottság és termelékenység bővülése, amit a politika a szükséges reformintézkedések végrehajtása révén tud elősegíteni. A reformintézkedések célja egy olyan makrogazdasági környezet kialakítása, amely ösztönzi a növekedést, a keresletet és a foglalkoztatottságot. A jelentés a halaszthatatlan további teendőket az alábbi fő pontokban foglalja össze. Az öt pont célja, hogy áttekinthetővé és koncentrálttá tegye a célkitűzések eddigi, túlságosan széles körű és áttekinthetetlen rendszerét.

- *Tudásalapú társadalom:* növelni Európa vonzerejét a kutatók és tudósok számára, K+F legyen a fő prioritás, ICT használatának és elterjedésének ösztönzése.
- *Belső piac:* a belső piac kiteljesítése az áruk és tőke szabad áramlásának vonatkozásában és a szolgáltatások belső piacának megeremtése.
- *Üzleti környezet:* adminisztratív terhek csökkentése, jogalkotás célirányos fejlesztése, egyszerűsíteni és elősegíteni az új vállalkozások létrehozását, üzletbarát gazdasági környezet kialakítása minden téren.
- *Munkaerőpiac:* A Speciális Foglalkoztatási Munkacsoport (European Employment Taskforce – egy korábbi Kok-bizottság) ajánlásainak megvalósítása: stratégiák kialakítása az élethosszig tartó tanulás, aktív idős kor célja mentén és partnerség a növekedés és foglalkoztatottság érdekében.
- *Környezeti fenntarthatóság:* öko-innovációk elterjesztése, öko-ipar építése, olyan politikák érvényesítése, amelyek elősegítik a termelékenység hosszú távú fenntarthatóságát az öko-hatékonyság figyelembe vételével.

A jelentés hangsúlyozza a nemzeti akciók fontosságát egy jól összehangolt európai keretben. A koordinációt a Bizottság hatáskörébe helyezi, amelynek egyik fő feladata a folyamatos jelentés a tagállamok eredményeiről: sikereiről és kudarcairól. Fő általános érvényű javaslatai:

- Több összhang a politikák és érintettek között.
- Nemzeti parlamentek és társadalmi partnerek bevonása.

- Pontosabb kommunikálása a céloknak és eredményeknek.

A hatásköröket az alábbiak szerint osztja fel a Bizottság:

- Európai Tanács: a lisszaboni stratégia irányításának legfőbb testülete.
- Tagállamok: nemzeti programokat készítenek a végrehajtás érdekében, amibe bevonják az állampolgárokat és egyéb érintetteket.
- Európai Bizottság: jelentéseket készít, hozzájárul a stratégia megvalósításához, támogatja azt politikái és akciói révén.
- Európai Parlament: proaktív szerepet játszik a monitoring folyamatában.
- Európai társadalmi partnerek: vállalják a felelősség rájuk eső részét, és aktívan részt vesznek a lisszaboni stratégia megvalósításában.

Gyakran megfogalmazott kritika a lisszaboni stratégiával szemben, hogy a rövidlátó módon a kilencvenes évek végén az akkor divatos tudásgazdaság célját kitűzve megfélemezte az európai gazdaság hagyományos erősségeiről. A Kok-jelentés ezt a szempontot is kiemeli, és arra hívja fel a figyelmet, hogy az ipari fejlődés és a tudásalapú gazdaság kiépülése egymást ösztönözheti.

Számos olyan területet is érint a stratégia, amelyeket közös politikák nem fednek le. Ez megköveteli a tagállamok felelős részvételét és önként vállalt elkötelezettségét a stratégia végrehajtása érdekében. Az Európai Bizottság feladata ennek során a rá eső feladatok (közös politikák) hatékony végrehajtása mellett, a tagállami törekvések koordinálása, azok ösztönzése.

A külső feltételek tekintetében a Kok-bizottság felhívja a figyelmet, hogy az Egyesült Államok mellett számos területen Kína, sőt India is egyre komolyabb konkurenciát jelenthet. A belső feltételek közül különösen hangsúlyos az európai lakosság elöregedésének problémája, ami egyre nagyobb terheket rak a nagy szociális ellátórendszerekre (nyugdíj, egészségügy). Lényeges külső-belső körülmény a bővítés és az ebből következő versenyképességi változások. Számos mutató tekintetében a bővítés visszavetette az unió teljesítményét, viszont a fejlődés, a növekedés dinamikáját tekintve pozitív változásokat hoztak az új tagországok.

Nem létezik olyan egyszerű recept, amelynek segítségével a versenyképesség egy lépésben jelentősen javítható lenne. Az ajánlások több lépés együttes és koherens megvalósítását ajánlják, önmagukban –ahogy a tapasztalatok is mutatják- nem feltétlenül alkalmasak egy versenyképesebb gazdasági szerkezet biztosítására. A szükséges szinergia elemeit a bizottság által megfogalmazott öt cél még átlátható méretben kívánja összefogni és lefedni. A megvalósítás során igen lényeges a megfelelő kommunikáció annak érdekében, hogy a célokkal a társadalom mind szélesebb rétegei tudjanak azonosulni.

FŐBB TERÜLETEK AZ ÖT CÉLKITŰZÉSEN BELÜL

1. Tudásalapú társadalom:

- Információs társadalom: ICT terjedése, e-kereskedelem, mobilkommunikációs technológiák, stb.

- Kutatás: Európai Kutatási Övezet (ERA, European Research Area), K+F kiadások növelése, Európa vonzerejének növelése a kutatók számára, stb.
- Oktatás, humán tőke: oktatási-képzési rendszerek reformja, élethosszig tartó tanulás, mobilitás, stb.

2. Belső piac

- Közösségi jog effektív alkalmazása a tagállamokban
- Szolgáltatások szabad áramlása
- Hálózatos iparágak belső piaca: gáz, elektromosság, postai szolgáltatások, vasút, légitársaságok
- Pénzügyi szolgáltatások közös piaca
- Versenyszabályok konzekvens, uniós szintű alkalmazása: állami támogatások visszaszorítása, közbeszerzések, felvásárlások uniós szabályozása, stb.

3. Vállalkozóbarát üzleti környezet

- Beruházás-, innováció- és vállalkozóbarát szabályozási környezet: hozzáférés alacsony költségű finanszírozási forrásokhoz, csődeljárás, KKV specifikumai, felelős vállalati magatartás
- Alacsonyabb üzletviteli költségek, bürokrácia csökkentése: uniós és nemzeti szabályozások fejlesztése, vállalkozás indítási költségeinek és időigényének csökkentése

4. Munkaerőpiac és szociális kohézió

- Foglalkoztatottsági ráta emelése (női és időskori foglalkoztatottság hangsúlyosan)
- Többéves átfogó és kiszámítható munkapiaci programok
- Női foglalkoztatottságot akadályozó tényezők kiküszöbölése (egyenlő lehetőségek)
- Az európai társadalmi modellt alkalmassá tenni a tudásalapú gazdaság és társadalom meghonosítására
- Szegénység csökkentése

5. Környezetileg fenntartható fejlődés

- Klímaváltozás problémája: kyotói egyezmény végrehajtása, megújuló energiaforrások bevonásának ösztönzése
- Gazdasági növekedés és energiafelhasználás szétválasztása: extern költségek internalizálása közösségi szinten, fenntartható gazdálkodás természeti erőforrásokkal és hulladékkal
- Szükséges szabályozási keret kialakítása: pl. energia adóztatása

A LISSZABONI STRATÉGIA DINAMIZÁLÁSÁRA VONATKOZÓ JAVASLATOK

- A feladatok pontos meghatározása és elhatárolása
- Fókuszban a növekedés és foglalkoztatottság, ami biztosíthatja a társadalmi kohéziót és a fenntartható fejlődést
- Legyen a lisszaboni stratégia az új Bizottság fókuszpontja
- Jelentés a partnerségi viszonyok fejlődéséről a 2004-es tavaszi EiT csúcson megfogalmazottak alapján
- Nemzeti akcióterveket kell bemutatni 2005 végére, ezekbe bevonni a nemzeti parlamenteket és a társadalmi partnereket is
- 4 évre szóló irányelvek megfogalmazása a Tanács részéről, ehhez a tagállamok két ciklusban készítenek nemzeti programokat
- Az Európai Parlament bizottságot hozzon létre, amelynek területét a lisszaboni stratégia adja
- Tükröznie kell a célokat a közösségi költségvetésnek is. Bele kell foglalni költségvetési ösztönzőket a tagállamok számára a lisszaboni stratégia végrehajtásának előmozdítására
- A 14 kulcs indikátor tekintetében olyan listát kell készítenie a Bizottságnak, ami bemutatja az egyes tagállamok eredményeit. Ennek alapján nyilvános és transzparens módon értékelni őket így is ösztönözve a stratégia hatékonyabb tagállami szintű végrehajtását
- A kommunikációs stratégia szükséges reformja a lisszaboni program által megkövetelt változtatásokkal (minden érintett tekintse a saját céljának is a stratégia céljait)

KÖVETKEZTETÉSEK, TANULSÁGOK

A jelentés legfontosabb üzenete, hogy a versenyképesség javítását megcélzó stratégia csak egészben lehet eredményes. Nem javasolt csak bizonyos elemeinek végrehajtása. Ugyancsak indokolt a fejlesztések európai szinten egységes, összehangolt végrehajtása. Így használhatók ki a nemzeti szint feletti, az Európai Unió által nyújtott addicionális előnyök is (nagyobb piac: intenzívebb verseny, méretgazdaságosság és választék-hozadék).

Nem elég a tartalomra összpontosítani, a végrehajtás módszertanára is kell. A tagállami hatáskörbe tartozó lépésekért a tagállamok a felelősek; a Bizottság koordinál és ellenőrzi a tagállamokat („nyilvánosan dicsér ill. dorgál”). Nem szabad elaprózni a fejlesztéseket, átlátható számú prioritásra van szükség. A Kok-bizottság 5 elemből álló listát javasol: tudásalapú társadalom, belső piac fejlesztése, vállalkozóbarát üzleti környezet, munkaerőpiac és szociális kohézió, környezetileg fenntartható fejlődés.

A jelentés nagy hangsúlyt fektet a stratégia kommunikációjára, a parlamentek bevonására, a társadalmi partnerség erősítésére. Akkor lehet sikeres a stratégia, ha mindenki sajátjának érzi, tisztában van vele, hogy milyen előnyökre számíthat.

4. A SAPIR JELENTÉS

E jelentés elkészítésére Romano Prodi az Európai Bizottság elnökként adott megbízást egy szakértői csoportnak, melynek tárgya az európai gazdaság nemzetközi viszonylatban mért teljesítményének értékelése volt. Az André Sapir közgazdász által vezetett kutatók a 2003 közepén tették le Prodi asztalára jelentésüket, melynek tartalma nem kevés vihart kavart az unió véleményformálóinak körében. A tanulmány arra keresett választ, hogy milyen okok vezettek odáig, hogy a még bővítés előtti, tizenöt tagállamból álló Unió teljesítménye jelentős mértékben elmaradt az USA-hoz képest. A feldolgozott adatokból ugyanis világossá vált, hogy az Európai Közösség valamikor az 1980-as évek elején elérte az USA fejlettségi színvonalának 70%-át, ám ez az arány az ezredfordulóig semmit sem javult. Európa egyszerűen képtelen volt utolérni Amerikát. Ehhez hozzátehetjük, hogy ráadásul a most megvalósult bővítés még körülbelül 12%-al csökkentette is az EU egy főre jutó nemzeti össztermékét. De vajon mi van az azt megelőző időszak rossz teljesítményének hátterében?

A kutatásból az derül ki, hogy Európa hátrányát három kiemelkedő tényező okozza, méghozzá nagyjából hasonló mértékben járulva hozzá az elmaradáshoz. Egyrészt az európai gazdaság termelékenysége alacsonyabb az amerikaiánál. Mind tudás, mind technológia szempontjából az USA több éves lépéselőnyben van, a cégei hatékonyabban termelnek, melynek következtében az egy ledolgozott órára eső termékmennyiség az Egyesült Államokban magasabb.

Másodsorban az Egyesült Államokban a felnőtt lakosságnak jelentősen nagyobb része van munkában, mint Európában. Különösen áll ez a fiatal pályakezdőkre, illetve az idősebb munkavállalókra, míg a középkorúak esetén nincs jelentős különbség. Az európai országok láthatóan nehezen tudják megoldani a pályakezdők és fiatalok munkába állítását, illetve az idősebbek tudásának, tapasztalatainak és kapcsolatrendszerének hasznosítását sem tartják olyan fontosnak, mint a tengerentúlon. Az európai társadalom már ma is jelentősen idősebb, mint az amerikai, és az előrejelzések szerint a különbség a jövőben is fokozódni fog, az EU aggasztó mértékű elöregedése folytatódik. Az aktív foglalkoztatottak és az általuk eltartottak aránya romlik, jelentősen megterhelve a társadalombiztosítási és az adórendszert. Az „öreg kontinens” ma már a szó szoros értelmében elaggott, a világ többi meghatározó nagyrégiójához képest látványosan gyorsan idősödik az itteni társadalom.

A hátrány harmadik előidézője pedig az a tény, hogy az európaiak kevesebbet dolgoznak. Még azok az uniós polgárok is, akiket foglalkoztatnak, egyes felmérések szerint évente akár 500 órával kevesebb munkát végeznek, mint tengerentúli társaik. Ennek oka nagy valószínűséggel kulturális eredetű: az európaiak többre értékelik a szabadidőt, több szabadnapjuk van, többen dolgoznak részmunkaidőben, többen vannak fizetett szabadságon, illetve amikor dolgoznak, azt rövidebb munkaidőben teszik. Különösen a részmunkaidő tekintetében találták meghatározónak a különbséget. Míg az amerikaiaknak csak 8%-a dolgozott ilyen keretek között 1997-ben, addig ideát ez az arány 20% körüli volt. Ennek a kényelmesebb helyzetnek, a kevesebb munkának azonban lassabb növekedés az ára.

A fenti tényezők következtében Európa növekedése évtizedről évtizedre folyamatosan lassult. Míg a hetvenes években még 3%-os átlagos GDP növekedést produkáltak az Európai Közösség országai, a nyolcvanas években már csak 2,4-et, az évszázad utolsó tíz évében pedig már csak 2,1-et. Mindeközben a globális gazdaság egyéb nagyrégiói ennél jóval dinamikusabban fejlődtek, ennek következtében Európa folyamatosan veszített pozícióiból.

A feltárt problémák orvoslására a Sapir-jelentés javaslatokat is tett. Az elmúlt évek tapasztalata azonban azt mutatja, hogy az Unió döntéshozói nem vették ezeket elég komolyan. A termelékenység fokozására például azt tanácsolták a szakértők, hogy az unió államai fektessenek többet a tudás alapú gazdaság megteremtésére. Pontosan ezt a célt tűzte ki az évtized elején az úgynevezett Lisszaboni Stratégia, amely a világ legdinamikusabban fejlődő, tudáson, kutatáson és infokommunikáción alapuló gazdaságát kívánta volna megteremteni az évtized végére. Volna, mert az évtized közepén nyilvánvalóvá vált, hogy az uniós országok továbbra sem hajlandóak többet költeni K+F-re, annak ellenére, hogy a tengerentúlon egy eleve magasabb nemzeti össztermékből majdnem dupla annyit áldoznak erre a területre. Utolérés és megelőzés helyett Amerika előnye a számítástechnika, a biokémia és a többi csúcstechnológiának számító területen tovább nőtt. Javasolták a szakértők azt is, hogy intenzívebbé kellene tenni az unió belső piacának működését, különös tekintettel az elégtelen mértékű tagországok közötti munkaerő-áramlásra. Pontosan az új tagállamokkal szemben bevezetett korlátozó intézkedések mutatják azonban, hogy az európai politikusok még a gazdasági racionalitással szembemelve is képesek a vélt választói igényeknek elsőbbséget adni. Szintén utal a jelentés arra, hogy át kellene gondolni a gazdasági növekedésre rendkívül korlátozóan ható Stabilitási és Növekedési Paktum szabályrendszerét. Ez a megállapodás a monetáris unió makrogazdasági alapfeltételeit szabályozza, és kritikusai szerint az elnevezésben szereplő stabilitás kifejezés abszolút elsőbbséget élvez a növekedéssel szemben. Pontosan manapság válik azonban nyilvánvalóvá, hogy a Paktum rendelkezéseit nyilvánosan fel lehet rúgni, annak megreformálására mégsem kerül sor.

Van a jelentésnek egy ajánlása, amely azonban kifejezetten káros lenne az új tagállamok számára. A közösségi támogatások reformját Sapir és csapata ugyanis úgy látja megvalósíthatónak, hogy az eddigi gyakorlattal szemben a regionális szint helyett a tagállamok központi kormányai kapnának abban nagyobb szerepet. Ez az ötlet, amely sajnos visszaköszön a Bizottságnak a 2007 és 2013 közötti új költségvetési periódussal kapcsolatos tervezetében is, igen negatívan érintené a ma még rendkívüli módon centralizált volt szocialista államok bimbózó regionalizmusát.

KÖVETKEZTETÉSEK, TANULSÁGOK

A jelentés nagyon sok tanulsággal szolgál számunkra is. Mivel mi eddig folyamatosan az EU utolérésére koncentráltunk, elhanyagoltuk azt a kérdést, hogy tulajdonképpen hogyan is áll szerepel maga az Unió a világgazdaságon belül. Nem egyszerűen arról van szó, hogy mi egy olyan gazdasági térségnek váltunk a felzárkózó perifériájává, amely önmaga is utolérni szeretné a globális gazdaság centrumát. Hanem arról is el kell gondolkoznunk, hogy immáron európai uniós tagállamként mit tudunk hozzáadni Európa gazdasági növekedéséhez. A tíz új tagállam növekedése az elmúlt évtizedben meghaladta a tizenötökét, a munkaerőköltség ezekben az országokban jelentősen alacsonyabb, igaz nem egyben közöttük a munkanélküliség is számottevőbb. Mégis sokan várják, hogy az új tagállamok majd dinamizálják az Európai Uniót.

Kérdés, hogy megteszünk-e mindent idehaza ennek érdekében. A Sapir jelentés eredményei ugyanis érdekes módon számunkra is igen tanulságosak. Nálunk még az unióhoz képest is gyorsabb az előregedés, alacsonyabb a foglalkoztatás, kisebb a GDP kutatás-fejlesztésre és oktatásra fordított hányada.

A magyar országos munkanélküliségi mutató még 7% körüli értékével is alacsonynak mondható európai összehasonlításban, hisz az EU átlaga valahol 8% környékén van. Ugyanakkor a gazdaságilag aktívak aránya a teljes népességben rendkívül alacsony. Ennek

következtében Magyarországon a foglalkoztatási ráta csupán 60%-os volt 2001-ben, szemben az Európai Unió 69%-os átlagával. Az Egyesült Államokban ez a mutató még 10%-al magasabb, az OECD államok közül csupán Törökországban tapasztalható a Magyarországinál rosszabb arány.⁴ Azok, akik nincsenek jelen a munkaerő-piacon, ugyanúgy gondoskodásra szorulnak, mint a munkanélküliek, vagy akár még nagyobb mértékben, hiszen ők folyamatosan a munkaerő-piacon kívül tengetik életüket. Ez hatalmas terhet ró azokra, akik dolgoznak, és akik a társadalom nem dolgozó részét kénytelenek eltartani. A visegrádi államok munkanélküliségi mutatói jelentősen magasabbak, rosszabbak Magyarországnál, ám a foglalkoztatási ráták összehasonlítása feltárja azt, hogy a különbség tulajdonképpen a statisztikai besorolásból adódik.

A magyar foglalkoztatási arány alacsony volta több tényezőtől tevődik össze. A társadalom jelentősen elöregedett, magas a nyugdíjasok aránya. Az egészségügyi színvonal aggasztóan rossz, az átmenet időszakában igen sokan vették igénybe a karkedvezményes nyugdíjazás lehetőségét, és ezzel szintén eltartottá váltak. A roma közösség igen komoly hátrányokkal küzd a munkaerőpiacon, körükben kifejezetten magas a munkanélküliség. Azt a következtetést vonhatjuk le tehát, hogy bár a külföldi működő tőke nagy mértékű beáramlása fölszívta azok jelentős részét, akik elvesztették az átmeneti időszakban a munkájukat, ám ezzel egy időben egy másik, még jelentősebb csoport kívül rekedt a munkaerő-piacon. Ők a karkedvezményes nyugdíjazottak, a leszázalékoltak köreiből találhatók, vagy azok között, akik egész egyszerűen feladták annak reményét, hogy ismét munkát találnak majd. Számszerűleg egy millió fő felettire becsülhető az ő számuk.

A friss statisztikák szerint növekszik az ifjúsági munkanélküliség (amely Sapir Európa-Amerika összehasonlításában is mint Európa egyik gyengesége tűnik fel). Ez valószínűleg két tényezőnek köszönhető. Egyrészt a sorkatonai szolgálat eltörlése miatt növekedett az alacsonyabb képzettségű pályakezdők száma, másrészt mostanában végeznek az első olyan évfolyamok, amelyek a jelentősen kibővített felsőoktatás keretei között tanultak.

⁴ Foglalkoztatási ráták számos adatforrásból származhatnak; más intézmények adatai alapján Magyarország helyzete még rosszabb.

5. VERSENYKÉPESSÉG A VILÁGGAZDASÁGI FÓRUM (WEF) MEGKÖZELÍTÉSÉBEN

A Világgazdasági Fórum (World Economic Forum, WEF) már több mint két évtizede közöl nemzetközi összehasonlításokat évente megjelenő, Globális Versenyképességi Jelentés című kötetében, melynek 2004-2005-ös kiadása 104 országot rendez versenyképességi rangsorba. A WEF-féle megközelítés átmenetet képez a „tudományos” és az „üzleti” versenyképességi megközelítések között. Elméletileg a hosszú távú, minőségi versenyképességi megközelítésekre épül: azokat a tényezőket veszi számításba, amelyek hosszú távon meghatározzák egy nemzetgazdaság potenciális növekedését. Nem szakít ugyanakkor a hagyományos, mikroszintű vállalati megközelítésekkel sem: az ún. növekedési versenyképesség mellett megkísérli mérni az egyes országok illetve vállalataik „üzleti” (korábban: „mikrogazdasági”) versenyképességét. Hasonló megközelítést alkalmaz egyébként – és a WEF-féle versenyképességi indexekkel rivalizál – a lausanne-i IMD (International Institute for Management Development) World Competitiveness Yearbook című kiadványában közölt, de csak 60 nemzetgazdaságra kiterjedő versenyképességi rangsora.

A WEF-féle megközelítés tehát indexértékek segítségével méri, majd rendezi sorba az egyes nemzetgazdaságok (illetve a területükön működő vállalatok) egymáshoz viszonyított versenyképességi pozícióját. A meghatározó az ún. növekedési versenyképességi index (GCI), amely azon tényezők szempontjából értékeli az egyes országokat, amelyek a közép illetve hosszú távon fenntartható növekedés kilátásait meghatározzák – innen eredeztethető elméleti rokonsága a potenciális GDP-számításokkal. A növekedési elmélet által kiemelt tényezőkön túlmenően azonban a GCI kiterjed azokra a gazdaságpolitikai jellegű változókra is, amelyek a makrogazdasági környezet (pl. fiskális, illetve árfolyam-stabilitás), valamint a jövőbeli növekedést előrejelző tényezők (pl. oktatási, képzési politika) szempontjából relevánsak. A növekedési versenyképességi indexhez képest kiegészítő üzleti versenyképességi index (BCI) azokat a vállalat-specifikus tényezőket veszi sorba, amelyek a mikro szintű versenyképesség (elsősorban a hatékonyság és a termelékenység) szempontjából relevánsak.

A NÖVEKEDÉSI VERSENYKÉPESSÉGI INDEX (GCI) ÖSSZETEVŐI

A növekedési versenyképesség indexe három fő komponensből áll össze: a technológiai indexből, a közintézmények működésének indexéből és a makrogazdasági környezet indexéből. Bár módszertani szempontból erősen vitatható az egyes komponensek egymáshoz képesti súlya – az alkalmazott súlyozás „tapasztalati” és kétségtelenül önkényes –, az egyes indexek értékei, illetve az alkalmazott index-összetevők relevánsak és empirikusan igen sokat mondanak az egyes országok versenyképességének alakulásáról.

A *technológiai index* három összetevőből áll: az innováció (mint az adott nemzetgazdaság autonóm innovációs képessége), az infokommunikációs technológiák (IKT) és a technológiai transzfer-befogadó képesség alindexeit tartalmazza. A *közintézmények működésének indexe* két alindexből épül fel: a szerződések és jogszabályok, illetve a korrupció alindexeiből. Végül a *makrogazdasági környezet indexe* ugyancsak három komponensből áll össze: a makrogazdasági stabilitás, a kormányzati költségek/pazarlás (government waste) és az ország hitelbesorolásának alindexeiből. Szinte valamennyi alindex mérőszáma két indikátorcsoportból áll össze: részben a gazdasági vezetők percepciója, részben a mérésre

alkalmas „kemény” változók határozzák meg az egyes indexértékeket. Az IKT-alindex például a 10.000 lakosra jutó internet-előfizetők vagy látogatott honlapok száma mellett számításba veszi az IKT érzékelt helyét a kormányzati prioritások között vagy az IKT-használat terjedésére irányuló kormányprogramok sikerességét.

AZ ÜZLETI VERSENYKÉPESSÉGI INDEX (BCI) ÖSSZETEVŐI

A makroszintű versenyképességi megközelítésnek tekinthető növekedési versenyképességi megközelítéssel szemben az üzleti versenyképesség mérése elsősorban mikrogazdasági szintű, vállalati versenyképességi alapokra építkezik. Ugyanakkor ebben a megközelítésben is megjelenik a makrokörnyezet kiemelt szerepe: a BCI két fő komponense ugyanis a vállalati működés és stratégia, illetve a nemzetgazdasági szintű üzleti környezet. Vagyis egy mikro- és egy makroszintű tényezőcsoport hozza létre az egyes országok vállalatainak versenyképességét. Itt érdemes egyszersmind vissza is utalnunk az ún. Krugman-problémára: Krugman számos írásában⁵ vonta kétségbe a versenyképesség fogalmának alkalmazhatóságát a nemzetgazdaságok szintjén. Az üzleti versenyképesség porteri fogalma ugyanakkor gazdaságpolitikai szempontból igen termékeny választ ad a krugman-i kételyekre. E megközelítésben a nemzetgazdasági szintű versenyképesség két tényezőtől áll: egyfelől az adott ország vállalatainak a nemzeti üzleti környezettől független versenyképessége, másfelől a mikrogazdasági versenyképességet felerősítő (vagy gyengítő) nemzeti üzleti környezet. A rövid távon a vállalatok üzleti versenyképességéhez adódó tényezőkhöz képest a növekedési versenyképesség a közép- és a hosszabb távú trendeket fejezi ki.

Az üzleti versenyképességi index egyik összetevője tehát a *vállalati működés és stratégia* komponense. Itt hagyományos vállalati indikátorok sorjázunk (pl. a vállalati innováció, marketing, az alkalmazottak képzése, menedzsment mutatói). Témánk szempontjából sokkal érdekesebb azonban a *nemzeti üzleti környezet* indexe, illetve ennek összetevői. Ez az index négy alindexből áll: a tényező-ellátottság (input feltételek), a keresleti tényezők, a kapcsolódó és támogató ágazatok, valamint a vállalati stratégia és verseny alindexeiből.

A gazdaságpolitikának mind a négy alindexre alapvető hatása van, részben infrastruktúra-építési, részben szabályozási, részben oktatási (képzési) szempontból. Az infrastruktúra-építést Porter tágran értelmezi: a fizikai infrastruktúra (közlekedés, közmű-ellátottság, telekommunikációs hálózatok) mellett az államigazgatási kapacitások, a humán infrastruktúra, a technológiai és a pénz- és tőkepiaci infrastruktúra is ideszámít. A szabályozásban kiemelt szerepe van többek között az új vállalkozások indítása adminisztratív korlátainak, illetve az IKT-szabályozásnak. Az oktatás-képzés pedig a hagyományos iskolázottsági mutatók mellett kiemelten kezeli mindenekelőtt a matematika-oktatás minőségét, az egyetemek és az iparágak közötti együttműködés, a tudósok és mérnökök rendelkezésre állásának, illetve az üzleti főiskolák minőségének kérdését.

EGY ÚJ KÍSÉRLET: A GLOBÁLIS VERSENYKÉPESSÉGI INDEX

Elsősorban prezentációs okokból a legújabb Globális Versenyképességi Jelentés felvázolja a körvonalait egy átfogó, ún. globális versenyképességi indexnek (GLCI), amely ötvözni igyekszik a növekedési és az üzleti versenyképesség szempontjából fellelhető tényezőket. Az új index követi elődeinek tradícióját, és szintén két forrásból építkezik: a kemény változók mellett a vezetői kérdőívekből származó felmérésre épít. Az indexnek 12 pillére van, amelyek három alindexben jelennek meg az alábbiak szerint:

⁵ A legismertebb talán: Krugman, P. (1994): Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, No. 2

Alindexek	Pillérek
1. Alapfeltételek	1. Intézmények 2. Infrastruktúra 3. Makrogazdasági stabilitás 4. Biztonság 5a Alapszintű humán tőke
2. Hatékonysági tényezők	5b Emelt szintű humán tőke 6. Árupiaci hatékonyság 7. Munkapiaci hatékonyság 8. Pénzpiaci hatékonyság 9. Technológiai készségek 10. Nyitottság és piacméret
3. Innovációs tényezők	11. Üzleti kifinomultság 12. Innováció

A globális versenyképességi index (GLCI) tartalmi újdonsága, hogy a gazdasági fejlettség eltérő szintjén különböző súlyokat rendel az egyes komponensekhez. A közepes fejlettségű országokban – ahová a jelentés Magyarországot is sorolja – a hatékonysági tényezők a legfontosabbak, szemben a fejletlenebb országokkal, amelyekben az alapfeltételeknek, illetve a fejlett országokkal, amelyekben az innovációs tényezőknek van kiemelt szerepe.

MAGYARORSZÁG VERSENYKÉPESSÉGI POZÍCIÓJA

A hasonló fejlettségű új EU-tagországok (EU-8) között Magyarország pozíciója enyhén romló. A növekedési versenyképességben az ezredforduló idején Magyarország még a legjobb helyezéért volt versenyben Szlovéniával, illetve Észtországgal – a legutolsó rangsorban azonban már a fenti két ország mellett Litvánia (valamint Málta, Görögország és Ciprus is) egyértelműen megelőz bennünket, és Csehország, illetve Szlovákia is alig marad el tőlünk. Ezzel egyidejűleg a 30. hely környékéről a 39.-re csúsztunk vissza a 104 ország rangsorában. A növekedési versenyképességi rangsor élvonalában észak-európai (Finnország, Svédország, Dánia, Norvégia, Izland), délkelet-ázsiai (Tajvan, Szingapúr) országok, illetve az Egyesült Államok, Svájc és Japán foglalnak helyet. Ezt követik az EU-tagországok; az újak közül ma egyértelműen Észtország pozíciója a legjobb (20. helyezés), miközben Lengyelország csak a 60. (a régiék legrosszabb tanulója, Olaszország a 47.). Magyarország – hasonlóan a többi EU-8 tagállamhoz – viszonylag jól teljesít a technológia szempontjából (29. hely), közepes a közintézmények indexében mutatkozó teljesítményünk (37. hely), miközben aggasztó a lemaradásunk a makrogazdasági környezet indexében. Ez az utóbbi években tapasztalható pozícióromlásunk legfőbb oka; ugyanakkor számos EU-8 ország (különösen Észtország, Litvánia és Szlovákia) valamennyi metszetben jelentősen javított helyzetén az utóbbi években.

A technológiai indexen belül a transzfer-befogadó képesség a viszonylagos erősségünk, miközben az autonóm innovációs kapacitás, illetve az IKT-alindex szerinti helyezés megfelel az általános versenyképességi pozíciónknak. Ami a közintézmények működését illeti, a korrupció problémája nem kiugró a WEF-felmérés szerint: Magyarország 31. helyezése még valamivel jobb is, mint az ország általános versenyképességi pozíciója. Rossz ugyanakkor az ország teljesítménye a jog- és a szerződésbiztonság több indikátora szerint: magas a szervezett bűnözés szintje, gyakran problematikusnak érzékelt az igazságszolgáltatás függetlensége és nem ritka a kormányzati tisztviselők pártatlanságának megkérdőjelezése. A makrogazdasági

környezet ugyanakkor szinte minden metszetben kedvezőtlen hatást gyakorolt Magyarországra versenyképességére: az államháztartási deficit mértéke, a kormányzati kiadások gyakran pazarlónak érzékelt jellege, a megtakarítások alacsony, illetve az infláció viszonylag magas szintje, valamint a reál effektív árfolyamok kedvezőtlen alakulása egyaránt hozzájárult ahhoz, hogy a makrogazdasági környezet szerinti rangsorban Magyarország csak az 55. helyet foglalja el (egyszersmind a legrosszabb az EU-8 országok között).

Hasonló trendet mutat az üzleti versenyképesség indexe is: 2001-ig Magyarország évről évre előrelépett a rangsorban (a 27. helyig), pozíciója azóta egyértelműen romló, és 2004-ben már csak a 40. helyet foglalja el. Ebben az összevetésben Észtország, Szlovénia és Litvánia mellett Csehország és Szlovákia is Magyarország előtt foglal helyet, csak Lettország és Lengyelország van mögöttünk az EU-8 tagállamok körében. Az index rámutat arra, hogy ebben azonban nemcsak a nemzeti üzleti környezetnek, hanem a vállalatok környezettől független versenyképesség-romlásának is fontos szerepe van. A jelenség megértéséhez célszerű számításba venni Magyarország relatív versenyképességi előnyeit és hátrányait. Ami a nemzeti üzleti környezeti tényezőket illeti: az előnyök között a vállalkozás-alapítás és a bürokratikus eljárások könnyebbé válása, valamint a külföldi tulajdonra vonatkozó korlátozások csekély mértéke, a hátrányok között ugyanakkor a vállalkozások klaszteres fejlődésének gyengése és a vevői ízlés kifinomultságának hiánya szerepel. A vállalati működésben a márkapolitika számít egyedül viszonylagos erőnyeknek, miközben a kapcsolattartással, az együttműködéssel és az emberi viszonyokkal kapcsolatos tényezők (marketing, vevőorientáltság, hatáskörök delegálása) jelentős versenyhátrányt okoznak.

Még kedvezőtlenebb képet fest Magyarországról a globális versenyképességi index (GLCI). Ebben a rangsorban Magyarország csak a 46. helyet foglalja el, és az EU-8 országok csoportjában Szlovénia mellett mindhárom balti ország, illetve mindkét csehszlovák utódállam megelőz bennünket (egyedül Lengyelország van mögöttünk). Ráadásul teljesítményünk mondhatni egységesen rossz: mind az alaptényezők, mind a hatékonysági tényezők, csakúgy, mint az innováció tényezői szerint a 44-48. helyek valamelyikét foglaljuk el. Az alapfeltételek között – nem meglepő módon – a makrogazdasági stabilitás hiánya a legsúlyosabbnak tűnő gond, bár az intézmények és a fizikai infrastruktúra dimenzióiban is jelentős a magyar lemaradás. A hatékonysági tényezők között a GLCI-index szerint az árupiacon mutatkoznak a legkomolyabb problémák. Végül az innovációs tényezők között elsősorban az „üzleti kifinomultság” problematikus – ebben a metszetben még Lengyelország is Magyarország elé került.

KÖVETKEZTETÉSEK, TANULSÁGOK

Vitathatatlan, hogy Magyarország pozíciója jelentősen romlott 2001 óta: az EU-8 országok rangsorában a 2-3. helyről a 4-7. helyre csúsztunk vissza. Ennek mindenekelett a makrogazdasági stabilitás drámai romlása az oka, azonban eközben az egyéb versenyképességi tényezők sem javultak érzékelhetően, ellentétben a többi új EU-tagországgal.

A gazdaságpolitikának ez alapján azonnali, halaszthatatlan feladata a makrogazdasági stabilitás helyreállítása és megőrzése. Eközben az intézményi tényezők között a kapcsolatépítéssel (üzleti és egyetemi, akadémiai-kutatási szféra együttműködése, klaszteresedés ösztönzése) és az oktatás-képzéssel kapcsolatos szempontokra célszerű koncentrálni. A folyó fejlesztési programokat (fizikai infrastruktúra, IKT-felhasználás terjedése a hagyományos szektorokban) ugyanakkor következetesen végig kell vinni. Célszerű lehet az intézményi szabályozás újragondolása is: az intézményileg és személyi

rekrutációjában is egymástól erősen elkülönülő munkapiaci, oktatási és kutatás-fejlesztési tevékenységeket sokkal szorosabban kellene integrálni.

6. A „MAKING OFFSHORE DECISIONS: A. T. KEARNEY’S 2004 OFFSHORE LOCATION ATTRACTIVENESS INDEX” CÍMŰ KIADVÁNY MEGÁLLAPÍTÁSAI

AZ ELEMZÉS CÉLJA ÉS MÓDSZERTANA

Az A.T. Kearney tanácsadó cég kiadványa azzal a céllal született, hogy rangsoroljon egyes országokat abból a szempontból, hogy mennyire vonzóak a vállalatokon belüli üzleti folyamatok (pl. telefonos ügyfélszolgálat, könyvelés, stb.) külföldre való kiszervezése terén. E kiszervezési folyamat (Business Process Outsourcing – BPO) a fejlett gazdaságok vállalatai külföldre településének egyre fontosabb indítéka. A kiszervezett szolgáltatások gyakran nem a vállalatok fő tevékenységéhez (termeléséhez) kapcsolódnak, továbbá viszonylag munkaintenzívek, és képzett munkaerőt, valamint fejlett információs technológiai (IT) háttérrel igényelnek. A kiszervezési folyamat fő motivációja a világszerte fellelhető olcsó és képzett munkaerő hasznosítása, és ezzel költségmegtakarítás elérése. Ehhez hozzájárul az is, hogy egyes fejlett gazdaságokban (pl. USA, Németország) hiány mutatkozik e szolgáltatásokhoz szükséges foglalkozásokból (pl. informatikusok).

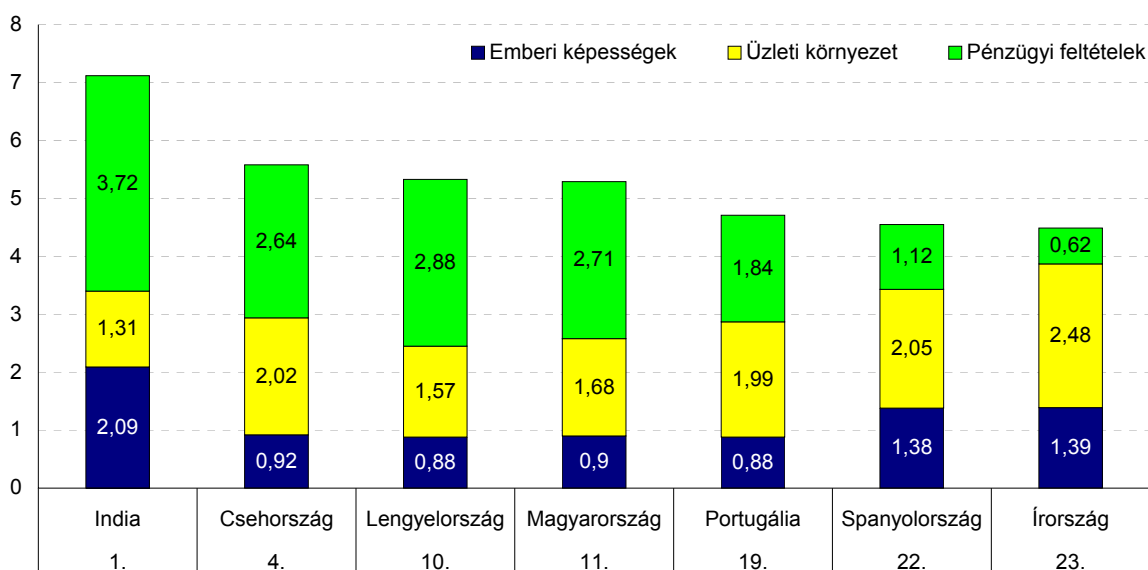
A kiadvány egyetlen összesített mutatószámmal kívánja megragadni az országok jellemzőit. E mutatószám három fő részből áll, melyek maguk is több alcsoportra bomlanak. A kiadvány készítőinek feltevései szerint a BPO telephely-választása során (az ilyen tevékenységek említett sajátosságai miatt) a legfontosabb szempontok a költségtényezők (munkaerő és infrastruktúra, adók), a munkaerő színvonala, valamint az ország általános feltételei (politikai-gazdasági stabilitás, infrastruktúra minősége), illetve egyre inkább a szellemi tulajdon védelme – vállalattól függően ezek eltérő kombinációi lehetnek meghatározó döntési változók. A vizsgált 39 mutatószámot és relatív súlyukat vállalati kérdőívek alapján alakították ki.

A végső tanulmányba az összesített mutató alapján legjobb 25 ország került be. A következőkben Magyarországot és a listára került többi EU tagállamot (Írország, Spanyolország, Portugália) vizsgáljuk részletesebben. India mint a lista első helyezettje egyfajta referenciapontként szolgálhat. Az alcsoportok ismertetésekor feltüntetett rangsor az összességében legjobb 25 országon belüli helyezést mutatja az adott kategóriában.

MAGYARORSZÁG TELJESÍTMÉNYÉNEK ÉRTÉKELÉSE

Az összesített rangsorban Magyarország a 11. helyet szerezte meg, a régió többi országához képest minimális különbség (Csehország a 4., Lengyelország a 10.), a három régió EU-taghoz képest némi előny figyelhető meg (ők a 19-23. helyen állnak). Magyarország, valamint Cseh- és Lengyelország és Portugália is viszonylag gyengébben teljesít az emberi képességek terén, ellenben jelentős előnyöket élvez a régebbi és fejlettebb EU tagokhoz képest a költségek terén. Az üzleti környezetben szintén elmaradás figyelhető meg Nyugat-Európaéhoz képest. India viszonylag kedvezőtlenebb üzleti környezet mellett elsősorban nagy költségelőnyével és kiváló munkaerejével vezet fölényesen a listát.

Az A.T. Kearney összesített rangsora

Az emberi képességek csoportjában Magyarország Közép-Európához képest jól, Nyugat-Európához képest viszont némi elmaradással áll a BPO tapasztalatok terén. A rendelkezésre álló munkaerő nagysága világszinten kicsi, ám ez a többi európai országra hasonlóan igaz. A magyar munkaerő a felmérés szerint relatíve jól képzett, nyelvtudása a régió átlagától nem tér el, ám elmaradásokat mutat Írországgal szemben – ez egy angol anyanyelvű országgal szemben szinte behozhatatlan hátrány. A munkanélküliség és a BPO szektor relatív növekedése nagyjából ugyanolyan feltételeket biztosít minden országban. India kiugró előnye elsősorban bőséges BPO tapasztalatának és hatalmas munkaerő-kínálatának köszönhető, az átlagos képzettség terén nem múlja felül Magyarországot vagy a többi európai országot.

Az üzleti környezet minőségét tekintve Magyarország Európához képest gyengén teljesít. Az ország gazdasági-politikai kockázati megítélése a vizsgált európai országok közt a legrosszabb, és az alkalmazottak kulturális alkalmazkodóképessége, valamint a szellemi tulajdon védelme sem éri el a nyugat-európai színvonalat a kimutatás szerint. Egyedül az infrastruktúra állapota üti meg az európai mércét. A legjobban e tekintetben Írország teljesít, az összesített listavezető India csupán a 15., főleg a rossz kockázati értékelés és a gyengének ítélt alkalmazkodóképesség miatt. E kategóriák meglehetősen puhának tűnnek, mérésük módja és relevanciájuk egyaránt megkérdőjelezhető.

A pénzügyi feltételek, költség tényezők terén Magyarország a régióknak megfelelően teljesít: az igazán olcsó Indiához képest gyengébben, de Nyugat-Európánál érzékelhetően jobban. A domináns tényező a fizetések nagysága, ez önmagában meghatározza a rangsort. Az infrastruktúra költségeit a felmérés Magyarországon a többi európai országénál magasabbnak ítéli, ezzel szemben a közterhek mértékét nem érzékeli magasabbnak. Európában egyedül Írország teljesít kiugróan jól az adóterhek terén, ám ez sem képes kompenzálni a munkaerő és az infrastruktúra magas költségét. India olcsó munkaerejével és mérsékelt adóterheivel magasan vezeti a listát.

KÖVETKEZTETÉSEK, TANULSÁGOK

Az üzleti tevékenységek külföldre kiszervezése a fejlett gazdaságok multinacionális társaságainál egyre gyakoribb jelenség. Ezt indokolja, hogy e tevékenységek (pl. számvitel,

ügyfélszolgálat, telefonos központok, stb.) munkaintenzívek, ezért a világ más tájain fellelhető olcsó és képzett munkaerő kihasználása jelentős költségmegtakarítást eredményezhet. Sok esetben az anyaországokban – pl. USA, Németország – egyenesen hiány mutatkozik a megfelelő munkaerőből (pl. informatikusok). A tapasztalatok szerint a szolgáltatások telepítésekor a legfontosabb szempontok a következők:

- olcsó, megfelelően képzett (IT, nyelv) és jó munkamorálú munkaerő,
- megfelelő színvonalú és költségű infrastruktúra (főleg telekommunikáció, IT),
- biztonságos gazdasági és politikai környezet,
- szellemi tulajdon megfelelő védelme.

Magyarország szoros versenyben áll a régió más országaival, elsősorban Csehországgal és Lengyelországgal. E három ország nagyjából hasonló mutatókkal rendelkezik. Nyugat-Európa országai (elsősorban Írország, Spanyolország) bizonyos tekintetben előnyöket, másokban hátrányokat élveznek. Portugália a két csoport között félúton áll.

Magyarország relatív előnyöket élvez a régió belül a BPO tapasztalatok, a munkaerő képzettsége és nyelvtudása terén, Nyugat-Európához képest pedig a munkaerő költsége terén. Ugyanakkor Magyarország relatív elmaradásban van a régió belül az országkockázat és az infrastruktúra költségeinek terén, Nyugat-Európához képest a BPO tapasztalatok, a munkaerő nyelvtudása és alkalmazkodóképessége, a szellemi tulajdon védelme, valamint az országkockázat terén.

Ezek alapján Magyarország vonzereje a következő intézkedésekkel javítható:

- országkockázat csökkentése a makrogazdasági környezet stabilitásának erősítésével,
- a szellemi tulajdon védelmének erősítése,
- a munkaerő képzettségének (főleg nyelvtudás) javítása.

ÖSSZEFOGLALÁS

Magyarország számára a Nyugat-Európa természetes felzárkózási cél, ugyanakkor érdemes tisztában lenni azzal, hogy az Európai Unió hol áll világszinten fejlettség és fejlődési trendek alapján. Az Európai Unió számára készített versenyképességi jelentések éppen arra mutatnak rá, hogy az utóbbi évtizedekben az EU fejlődési üteme tartósan elmarad az Egyesült Államokétól. Ráadásul Kína és India egyre jelentősebb kihívást támaszt versenyképességi szempontból különösen az Unió új tagjai, így Magyarország számára is. Összességében ezért nem feltétlenül az EU-hoz képest, hanem globális perspektívában érdemes elhelyezni a magyar gazdaságot is.

Az elemzések négy területen figyelemreméltó konszenzust mutatnak. Az első a makrogazdasági stabilitás hangsúlyozása, amely különösen az üzleti megközelítésű elemzésekben kap nagy szerepet. A második a kutatás-fejlesztés és az innovációk támogatása. A harmadik kiemelt terület a humán tőke fejlesztése és a munkapiac szabályozása, a negyedik pedig az infokommunikációs technológiák elterjedése.

Hol áll Magyarország e tényezők tekintetében? Az elmúlt évek makrogazdasági politikája bizalomvesztést okozott a befektetők körében, ami az üzleti alapú versenyképességi indexekben is nyomon követhető. Alapvető feladat a makrogazdasági egyensúly és stabilitás helyreállítása és tartós megőrzése, mert ez a tartós gazdasági növekedés elengedhetetlen feltétele. Másodsorban általában nem kielégítő a hazai innovációs tevékenység, és hiányos az egyetemek és kutatóintézetek, valamint a vállalati szféra közötti kapcsolat. Harmadszor, az oktatási rendszerben a piaci igények és a kínált képzési struktúra nem felel meg egymásnak, ami különösen az alacsonyabb képzettségűek számára jelent munkapiaci problémákat. Nem megfelelő a munkaerő és a lakosság nyelvtudása, számítástechnikai jártassága sem. A hazai foglalkoztatási problémákért többek közt e tényezők tehetők felelőssé, továbbá a munkapiac relatív merevségei (pl. a részmunka és egyéb nem tipikus foglalkoztatási formák elterjedtsége igen alacsony mértékű, a lakosság belső migrációja igen visszafogott). E strukturális feszültségek oldására kívánatos lenne az oktatási rendszerbe történő beruházás, ezen belül különösen a szakképzés korszerűsítése és a felsőoktatásban zajló innovációs tevékenységek erősítése, gyakorlati alkalmazásának ösztönzése. Továbbá megkerülhetetlen a munkanélküli és szociális támogatások alapos áttekintése, hogy egyrészt a foglalkoztatottak közterhei mérsékelhetők legyenek, másrészt a támogatási rendszer jobban aktivizálja az állás nélkülieket. A közterhek csökkentése egyúttal az üzleti szféra munkahelyteremtő képességét is javítaná.